

Societat, transhumància i camins ramaders

La transhumància no és només una activitat ramadera que certament es practica molt poc a dia d'avui. El trasllat del bestiar des de zones més frescals a d'altres de més temperades i a l'inrevés, segons l'època de l'any, necessita d'infraestructures que resulten ser eines de desenvolupament rural a tenir en compte.

TEXT: EDUARD TREPAT, FUNDACIÓ DEL MÓN RURAL. MARC BORRELL, INSTITUT PER AL DESENVOLUPAMENT I LA PROMOCIÓ DE L'ALT PIRINEU I ARAN

Els camins ramaders són la infraestructura per on es desenvolupa la transhumància, la pastura estacional que consisteix en el desplaçament de ramats de bestiar d'una regió a una altra a la recerca de pastures d'hivern i d'estiu. Tot i que les vies pecuàries per on transcorren els ramats tenen un origen molt llunyà, a Catalunya situem aquest començament a l'edat mitjana, aproximadament al segle XII, quan els grans propietaris de bestiar, els monestirs, tenien dificultats per fer pasturar els ramats depenent de l'època de l'any. Així, els monestirs de muntanya tenien dificultats per fer pasturar el bestiar a l'hivern degut a la neu permanent, i els monestirs de la plana no podien fer pasturar el bestiar a l'estiu a causa de les altes temperatures i la sequera característica del clima mediterrani. El resultat, un vincle entre diferents monestirs per compartir pastures i una

xarxa de rutes transhumants ben organitzada per on mobilitzar el bestiar.

Gràcies a l'activitat transhumant desenvolupada al llarg dels anys, ramats, pastors i ramaders originaris de les valls pirinenques i d'altres zones de muntanya de Catalunya es desplaçaven arreu del país, la qual cosa tenia un impacte social, econòmic, cultural i territorial.

La minva de l'activitat ramadera

A Catalunya, l'activitat ramadera extensiva i transhumant, que no es pot mesurar amb exactitud, ha anat a la baixa en la mateixa mesura que ha anat disminuint l'activitat ramadera extensiva en general. Si ens basem en la ramaderia ovina, entre l'any 2000 i l'any 2015 es va passar de 730.000 ovelles a 324.000, un 55,5% menys. Aquesta tendència a la baixa està causada per diferents motius, com una baixada significativa en el consum de carn de corder o el poc valor que té la llana actualment, o la necessitat dels pastors de poder conciliar vida laboral i oci.

Pel que fa a la davallada de moviments transhumants, podem atribuir-la a les dificultats per realitzar els desplaçaments (camins tallats o desapareguts, pas pel mig de poblacions, dificultat en tallar carreteres per al seu pas), al menor cost que suposa fer aquests desplaçaments de manera motoritzada i a la dificultat de trobar pastures d'hivern a les zones baixes degut a la intensificació de l'agricultura.

En aquest escenari més aviat negatiu, hi ha estudiosos que argumenten que la transhumància

CAUSES DE LA DAVALLADA DE LA TRANSHUMÀNCIA

Camins tallats o desapareguts, pas per poblacions o carreteres

Menor cost de la transhumància motoritzada

Dificultat de trobar pastures d'hivern a les zones baixes

1. Aquest i altres articles es poden consultar a les actes del I Congrés de Transhumància i Camins Ramaders de Catalunya.

de llarg recorregut és rendible econòmicament. És el cas dels investigadors Marc Taüll i Daniel Villalba, que, en l'article "La transhumància Pirineu-Depressió de l'Ebre"¹, demostren que si es donessin els escenaris adequats (se'n descriuen tres: pobles de capçalera, pobles de fons de vall i transhumància per etapes) la transhumància que tradicionalment s'havia desenvolupat en aquests dos territoris seria viable en l'actualitat.

La llei i els usos complementaris dels camins ramaders

L'única llei que empara les vies pecuàries a Catalunya és la Llei 3/1995 de març de vies pecuàries, que estableix la legislació bàsica i el règim jurídic de les vies pecuàries en l'àmbit estatal i afecta a casa nostra perquè la competència sobre les vies pecuàries recau sobre la comunitat autònoma. Aquesta llei estableix que, més enllà de l'ús ramader, que defineix com a característic i prioritari, les vies pecuàries acullin altres usos complementaris, concretament (segons l'article 17) activitats (no motoritzades) esportives, turístiques i de lleure.

Aquesta característica específica que dona la llei d'acollir activitats que no estan directament vinculades amb l'activitat ramadera transforma i reforça el paper dels camins ramaders com a eina de desenvolupament local i territorial. La utilització present i futura de la xarxa de vies pecuàries a Catalunya pot anar vinculada i orientada a altres activitats relacionades amb la ramaderia extensiva o no, però sempre tenint en compte que la prioritat d'ús de la xarxa de vies pecuàries és el moviment de bestiar. Aquests usos poden estar vinculats a la gestió del medi natural (pastura de boscos, manteniment de parcs i d'espais naturals, control d'incendis, prevenció de fenòmens erosius i de pèrdua de biodiversitat,

etc.); a la valoració de les produccions locals i de proximitat (carn, llana, llet, formatge, etc.), i a la valoració del medi i del paisatge (el turisme en general, la divulgació cultural, la recuperació de tradicions i de patrimoni, etc.).

Transhumància, camins ramaders i medi ambient

A l'hora de parlar de camins ramaders i de transhumància hem de tenir en compte més coses que el simple camí dibuixat en un plànol i el bestiar que hi transita. L'existència dels camins ramaders des de fa segles ha proporcionat, al nostre territori, un valor natural i ecològic que estem perdent. La xarxa de camins i els ramats fomenten la biodiversitat per allà on passen. Aquests camins constitueixen una xarxa d'infraestructures preparada per als ramats però que també implica una ordenació i gestió del territori i de l'aigua i, per tant, ajuda a preservar el mosaic agroforestal típic del paisatge mediterrani.

Al context descrit anteriorment, de pèrdua del sector ramader extensiu, hi podem afegir la tendència a l'estabulació i a la intensificació ramadera, que provoquen que cada cop hi hagi menys pastors i ramats i que, per tant, l'impacte sobre el territori i el medi ambient de l'activitat transhumant es vegi reduït. Però tot i això encara hi ha un lligam entre el medi i moltes de les explotacions que romanen actives en l'actualitat, per exemple en zones d'alta muntanya amb l'aprofitament a dent de pastures i prats de dall, i a la resta del territori amb el pasturatge de cultius, guarets, rostolls o erms i, en menor mesura, de boscos i de matollars.

I aquí és on entra en joc el paper del pasturatge en relació amb la prevenció d'incendis, la conservació dels nostres hàbitats o el manteniment dels camins ramaders i que és el que podríem ano-

Turisme transhumant

El cinquè llac proposa una ruta circular de cinc etapes que passa pels Pallars i l'Alta Ribagorça i que té com a fil conductor un recorregut per camins ramaders; es basa en algunes llegendes de pastor i regala com a premi un pal d'avellaner amb les marques de pastor de les cinc cases d'allotjament de la ruta. El Camí ramader de Marina és un projecte en desenvolupament que pretén aprofitar turísticament el camí ramader més antic de Catalunya, que va des de la Cerdanya al Penedès, passant pel Lluçanès.

www.elcinquellac.com
camiramaderdemarina.cat

menar "externalitats" o "serveis ambientals" que presta el pasturatge. L'administració, els gestors del territori i els recercadors tenen com a reptes actuals reconèixer i valorar aquestes funcions abans no sigui massa tard.

Transhumància, camins ramaders i turisme

En Pablo Vidal ens parla de la importància cultural –i per tant com a eina turística potencial– dels camins ramaders i de la cultura ramadera al seu article "El patrimonio asociado a la red de vías pecuarias"¹: «els camins ramaders no van ser només camins utilitzats per ramats sinó que també van ser autèntics connectors culturals. És ben conegut el paper d'alcatot que feien el pastors, connectant famílies de poblacions diverses, però també el de portadors de notícies».

Per tant, els camins ramaders i la transhumància són una eina de desenvolupament local a través del turisme molt potent, ja que poden especialitzar-se temàticament en diferents àmbits, ja sigui el museístic, l'excursionista, el sociocultural a través d'elements folklòrics o fires, etc. No és difícil imaginar-se rutes senderistes que segueixin un camí ramader i els diferents elements que les conformen, com poden ser, per exemple, els relacionats amb l'emmagatzematge i l'abastiment d'aigua: les basses, les fonts, els pous, les cisternes, els aljubs, els coms i les piques.

Experiències a casa nostra

Després d'haver descrit algunes de les funcions paral·leles a la ramadera que tenen la transhumància i la xarxa de camins ramaders, citarem un seguit d'experiències que a casa nostra hi tenen alguna vinculació.

Pel que fa a l'aprofitament turístic dels camins ramaders, trobem El cinquè llac, a peu pels camins dels pastors i el Camí ramader de Marina.

Pel que fa a l'aprofitament dels productes principals ovins, a banda de l'existència d'una gran quantitat de productors de formatge, podríem destacar dues iniciatives interessants, Pallars Terra de Corder (alteugust.com) i Xisqueta (xisqueta.cat). Pallars Terra de Corder és un projecte que posa en valor la carn de corder (xai en català occidental), en divulga les propietats i en promou el consum. Xisqueta és la marca comercial d'un projecte que valoritza la llana d'ovella xisqueta (raça autòctona dels Pallars i la Ribagorça); el resultat són creacions artesanals úniques, amb la llana com a eix principal.

I finalment, en relació amb els aspectes ambientals, a Catalunya existeix el projecte Ramats al Bosc (ramatsalbosc.org), que pretén integrar la ramaderia extensiva en la gestió del sotabosc amb l'objectiu de prevenir incendis forestals, promoure l'activitat de pastors i pastores i adaptar la ramaderia extensiva a les necessitats de cada territori. ✿

